

demography as a system. New and promising research direction are also the dynamics of the Ukrainian in the world, the ethnic composition of the population of the entire national territory Ukraine – social and mixed; analysis of development in Ukraine in placing ethnic minorities. So, early last century was the beginning of a fundamental research on the population in Ukraine and the proclamation of independence of demographic science flourished multiplicity of new areas.

Keywords: demography, research, demographic science, statistics, population, demoreality, demolohiya, demoprocess, etnodemography.

Хвист В. А., кандидат исторических наук, доцент кафедры истории и политологии, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины (Украина, Киев), vika_hv@ukr.net

Некоторые аспекты развития украинской демографической науки в XX в.

Исследованы научные взгляды отечественных ученых по истории украинской демографии в XX веке. Значительный вклад в исследование прогнозирования динамики роста численности населения сделали украинские ученые Ю. А. Корчак–Чепурковский, М. В. Птуха, А. П. Хоменко. Достижения М. В. Птухи, его соратников и учеников развивают и обогащают ученые Института экономики НАН Украины и ряда других научных и учебных заведений. В 1980–1990-е годы в Украине получила развитие теоретическая демография. Особое внимание уделено анализу попыток осмысления предмета демографии как системы. Новым и перспективным направлением становятся также исследования динамики численности украинцев в мире, этнический состав населения всей национальной территории Украины – социальной и смешанной; анализа развития в размещении в Украине этнических меньшинств. Так, в начале прошлого века было положено начало фундаментальным исследованиям проблем народонаселения в Украине, а с провозглашением независимости демографическая наука расцвела разнообразием новых направлений.

Ключевые слова: демография, научные исследования, демографическая наука, статистика, народонаселение, демореальность, демология, демопроцесс, этнодемография.

* * *

УДК 796.5(477)

Чепурда Г. М., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри туризму та готельно–ресторанної справи, Черкаський державний технологічний університет (Україна, Черкаси), anna_chepurda@ukr.net

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЛІСОНАСАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ВІДПОВІДНО ДО «ВЕЛИКОГО ПЛАНУ ПЕРЕТВОРЕННЯ ПРИРОДИ»

Досліджено з історичної точки зору специфічні особливості процесу проведення на теренах України в перші повоєнні роки лісонасадження, передбачених «Великим планом перетворення природи».

Встановлено, що відповідно до вищезгаданого плану протягом 1946–1950 рр. на теренах України планувалося здійснити лісовідновлювальні роботи, забезпечивши лісонасади на площі 252 тис. га.

Проаналізовані постанови тодішнього українського радянського керівництва направлені на реалізацію механізмів ефективного впровадження лісонасадження в повенній Україні. Встановлено, що головна робота в плані лісонасадження покладалася, перш за все, на створені у 1949–1950 рр. лісомеліоративні розсадники у системі Мінлісгоспу.

У статті відмічено той факт, що радянською державою в ході реалізації заходів, направлених на впровадження лісонасадження значна увага приділялася й заходам стимулювання робіт зі створення нових лісів.

Ключові слова: «Великий план перетворення природи», колгоспи, лісомеліоративні розсадники, лісонасадження, постанови, радгоспи.

На кінець 40-х років XX ст. існувала нагальна потреба в проведенні ряду заходів направлених на зміну кліматичних умов. Ця потреба була зумовлена як несприятливими кліматичними умовами лісостепової та степової частин СРСР, що негативно впливало на урожайність сільськогосподарських культур, так і у зв'язку з соціально–економічними проблемами, які виникли внаслідок Другої світової війни. Окрім того на цей час вже існувала досить серйозна теоретична та практична база для проведення відповідних заходів.

Все це сприяло тому, що Рада Міністрів СРСР та Центральний Комітет ВКП(б) 20 жовтня 1948 р. прийняли постанову «Про план полезахисних лісонасаджень, впровадження травопільних сівозмін, будівництва ставків

та водойм для забезпечення високих та стійких врожаїв у степових та лісостепових районах Європейської частини СРСР» [1, с. 539].

Ця постанова розпочала процес перетворення природи, була покладена в основу програму наступу на засуху та боротьби за високі й сталі врожаї. Розпочався «Великий план перетворення природи». Документ виявився досить довгий і детальний, у декілька десятків сторінок. Цим документом було окреслено об'єм робіт по створенню держаних та колгоспних полезахисних насаджень, будівництву та відновленню вже існуючих систем зрошення та осушення земельних ділянок з метою їх подальшого використання в сільському господарстві, активному залученню для зрошення півдня України водних потужностей Дніпра, повсюдного запровадження травопільної системи землеробства в колгоспах та радгоспах України з метою створення бази для високо продуктивного сільського господарства.

Над популяризацією «Великого плану перетворення природи» працювали кращі сили з числа публіцистів – газетярів, кінематографістів, художників, композиторів, письменників і поетів. Реалізація великих об'єктів плану здебільшого покладалася на в'язнів ГУЛАГу, а об'єктів місцевого значення – на відповідні органи влади, які часто використовували примусову працю у святково піднесеній формі «народної будови» [2, с. 107].

Велике історичне значення постанови Ради Міністрів СРСР і ЦК ВКП(б) полягає в тому, що воно вказувало шляхи по подоланню посух та підвищенню рівня родючості ґрунтів на величезних територіях країни, «...нужно всем колхозам и совхозам степных и лесостепных районов на основе многолетнего опыта целого ряда научно–исследовательских институтов, передовых колхозов и совхозов, начиная с 1949 года, начать планомерное и широкое внедрение системы агрономических мероприятий по подъему земледелия, основанной на учении известных русских агрономов В. В. Докучаева, П. А. Костычева и В. Р. Вильямса, названной травопольной системой земледелия» [3, с. 31].

Травопільна система землеробства, яка впроваджувалась відповідно до плану перетворення природи, передбачала виконання таких заходів: садіння полезахисних лісових смуг, заліснення ярів, пісків і крутосхилів; садіння захисних лісосмуг по берегах рік, ставків, водойм; правильна організація території з уведенням травопільних польових і кормових сівозмін та раціональне використання землі; правильна система обробітку ґрунту, догляду за посівами і застосування чорних парів, зябу, лушення стерні; посів добірним насінням високоурожайних сортів, пристосованих до місцевих умов; розвиток зрошення на базі використання вод місцевого стоку шляхом будівництва ставків та водойм.

У всебічному комплексі заходів перетворення природи одне з головних місць належало лісонасадженню.

Метою статті є вивчення з історичної точки зору специфічних особливостей проведення на теренах України лісонасадження, передбачених «Великим планом перетворення природи».

Відповідно до плану повоєнної відбудови на Україні протягом 1946–1950 рр. планувалося здійснити лісовідновлювальні роботи, забезпечивши лісопосадки на площі 252 тис. га та проведення робіт з ущільнення розріжених лісонасаджень та впровадження швидкозростаючих порід лісу [4, с. 65].

«Великим планом перетворення природи» було передбачено насадити поlezахисні лісові смуги в колгоспах та радгоспах лісостепових районів Європейської частини СРСР та створити 8 гігантських державних лісових смуг у степових та лісостепових районах СРСР. Адже найбільшу ефективність лісосмуги дають тоді, коли створена їхня повна мережа на значній території.

Система лісосмуг, створених у повній відповідності до рекомендацій науки – невід’ємний і незамінний елемент екологічного благоустрою території. Лісосмуги не можна замінити добривами, зрошенням чи агротехнічними заходами – вони сприяють накопиченню снігу в міжсмугових просторах полів і забезпечують відкладання снігу 800–1000 мм, тим часом як у відкритому степу його накопичення сягає лише 50–60 мм. [5, с. 16]. Захищають сільськогосподарські культури, сади і виноградники від посух і суховіїв, а на зрошуваних землях дають можливість знизити поливні норми на 25–40%, захищають ґрунт і посіви сільськогосподарських культур від вітрової ерозії, захищають канали від занесення їх землею і сухими бур’янами, перехоплюють фільтраційні води з каналів і не допускають засолення і заболочення полів на відстані 100–150 метрів від каналу, підвищують урожайність зернових культур в умовах України в середньому на 3–4 центнери на кожному гектарі захищеного поля. Один гектар лісосмуги висотою 10 метрів захищає 25–30 гектарів ріллі і забезпечує збільшення врожаю на всій захищеній площі 75–120 центнерів. Очевидно, доцільніше з 97 гектарів поля, захищеного лісосмугами, одержати 2910 центнерів зернових (30 центнерів з гектара), ніж із 100 без лісосмуг – 2600–2700 центнерів (26–27 центнерів з гектара), або на 210–310 центнерів менше [5, с. 16].

Загальна довжина вище згаданих 8 державних захисних лісових смуг мала досягти 5320 кілометрів та ширини до 100 метрів. Вони мали зайняти площу у 117,9 тис. гектарів. Але, особливо цікавою для нас являється восьма державна лісосмуга. Створення цієї лісосмуги було заплановане з метою подолання шкідливого впливу суховіїв на урожай сільськогосподарських культур, запобіганню змиву та розмиву родючих ґрунтів Харківської, Сталінської і Ворошиловградської областей, покращення водного режиму річки Сіверський Донець і кліматичних умов районів цих областей, а також для захисту ґрунтів від вивітрювання. Планувалось, що ця державна захисна лісосмуга буде проходити по обидва береги річки Сіверський Донець, від міста Білгорода до річки Дон. Протяжність її мала складати 450 кілометрів, ширина по 30 метрів на кожному березі Дінця. Планувалось, що вона буде проходить від границі Курської і Харківської областей до станції Макарів Яр, Ворошиловградської області, по обом берегам річки протяжністю 410 кілометрів, а від станції Макарів Яр вздовж границі Ворошиловградської області з Ростовською, по правому березі річки Сіверський Донець протяжністю ще 40 кілометрів. Створення цієї смуги покладалось на Міністерство лісового господарства УРСР. Передбачалось, що при створенні восьмої державної лісосмуги на території України до 1965 р. буде заліснено площу в 697 тис. га [6, с. 363].

Державні лісові захисні смуги передбачалося доповнити цілою системою інших лісових насаджень. На колгоспних та радгоспних землях степових та лісостепових районів Європейської частини СРСР мали створюватися місцеві поlezахисні лісові смуги. Планувалось засадити лісом яри,

піски, виконати інші лісокультурні насадження. Так було створено державний план на 1949–1965 рр. по створенню захисних лісонасаджень на площі 1273,4 тис. га, в тому числі: силами і засобами колгоспів планувалось провести заліснення на площі в 754,5 тис. га, силами Міністерства лісового господарства УРСР – 411,8 тис. га, з них в малозаліснених районах на землях держфонду – 331,3 тис. га і на землях колгоспів з трудовою участю колгоспників – 80,5 тис. га, і радгоспами Міністерства радгоспів УРСР і СРСР – 105,1 тис. га. Також з метою припинення пересування пісків в степових і лісостепових районах України планувалось силами Міністерства лісового господарства УРСР протягом 1949–1955 рр. провести закріплення і заліснення пісків на площі 91200 га [7, с. 438].

Захисні лісосмуги на полях колгоспів та радгоспів повинні були створюватися на площі 5,7 млн. га. У кожному сільському населеному пункті вимагалось створювати ставки та інші водойми для нагромадження води та організації штучного зрошення [8, с. 14].

Окрім створення нових лісосмуг планом передбачалось і відновлення вже існуючих, але занедбаних лісосмуг. Так лише на території України до 1950 р. планувалось, що колгоспи і радгоспи зможуть відновити близько 89,64 тис. га лісосмуг.

З метою створення довговічних та стійких захисних лісонасаджень, які б давали ефект з молодого віку, рекомендувалося включати в насадження як довговічні, так і швидкозростаючі породи дерев, підбирати які слід відповідно до місцевих ґрунтово-кліматичних умов, при посадці захисних насаджень вводити 10–15% плодкових дерев та кущів [1, с. 535].

У постанові вказувалися й рекомендації, які саме дерево-кущові породи слід висаджувати. Так, на вищелочних чорноземах України – дуб, береза, модрина, тополь, ясен, сосна, а також супутні – клен, липа, груша, яблуня, кущі – скумпія, бересклет, смородина. На звичайних чорноземах головні – дуб, береза, ясен, сосна, супутні – клен, липа, груша, абрикоса, кущі – скумпія, смородина. На південних чорноземах та Криму головними мали бути – дуб, гледичія, ясен, супутні – клен, абрикос, груша, яблуня, кущі – смородина, скумпія, бирючина. На темно-каштанових ґрунтах головні – дуб, гледичія, ясен, акація, супутні – клен татарський, абрикоса, алича, кущі – смородина, скумпія, бирючина [1, с. 536].

Планувалось висадження поlezахисних лісових полос здійснювати відповідно з постановою Ради Міністрів СРСР від 24 квітня 1948 р., тобто шириною 9–12 та 17 м [1, с. 538].

В урядовій постанові визнавалося неправильним, коли в районах з сильно зрізаним рельєфом та великим стоком талих та дощових вод посадка поlezахисних насаджень здійснювалась у вигляді вузьких полос, які не могли захистити ґрунти від змиву та розмивання. Також вказувалось, що основою захисного лісорозведення має стати створення системи поlezахисних, приовражних та інших лісонасаджень, ширина яких встановлювалась у відповідності з призначенням насаджень та місцевими природними умовами [1, с. 537].

Основні поlezахисні лісові колгоспні та радгоспні полоси планувалось розміщати по кордонах полів сівооборотів, а при великих розмірах полів та всередині їх по кордонах бригадних ділянок, передбачаючи зменшення відстані між полосами у степових районах [1, с. 538].

У плани МТС включалися завдання з підготовки ґрунту, посадці та посіву лісу та догляду за лісонасадженнями на землях колгоспів по договорах з колгоспами. Колгоспам та радгоспам рекомендували для проведення лісопосадок та догляду за лісонасадженнями організувати ланки із закріпленням за ними ділянок, відведених для обліснення та лісопосадок, на термін до 5–7 років [1, с. 538].

Регламентувалися питання вирощування посадкового матеріалу і роботи розплідників. Колгоспам рекомендували виділити під лісові розплідники найбільш зручні земельні ділянки та закріпити для постійної роботи в них спеціальні ланки [1, с. 543].

Цифри, зафіксовані всесоюзним нормативним актом, навіть у сьогоденні умовах вражають своєю масштабністю. Для здійснення передбаченої планом грандіозної програми лісонасадження лише на протязі 1949–1955 років в усіх районах країни, які охоплювались «Великим планом перетворення природи», було заплановано виростити понад 33 млрд. саджанців, а в Криму за цей же час 350,0 млн. [3, с. 33].

Ця велика робота покладалася, перш за все, на створені у 1949–1950 рр. лісомеліоративні розсадники у системі Міністерства лісового господарства. Лише за 1949–1950 рр. в складі лігоспів і лісництв степових і лісостепових областей планувалося створити 50 нових лісомеліоративних розсадників на площі в 3980 га. Згідно з українською постановою площа посіву в розсадниках повинна була становити в 1948 р. – 430 га, в 1949 р. – 450 га, а в 1950 р. – 470 га.

Починаючи з 1949 р. колгоспи звільнялися від обов'язкових поставок державі сільськогосподарських продуктів з площ, зайнятих під колгоспні лісові розплідники [1, с. 543].

Увага приділялася й заходам стимулювання робіт зі створення нових лісів. По–перше, це плата грошима замість трудовнів, що було винятковою подією для радянської колгоспної системи. Так, за приживлюваність 80% дерев встановлювалася премія в 100 крб. за кожен гектар лісопосадок, за 85% – 150 крб. По–друге, за збереження в лісопосадках другого і третього років 80% дерев вводилася додаткова премія в 75 крб. за кожен гектар. По–третє, при роботах в розсадниках і перевиконанні плану з вирощування лісоматеріалу дозволялося видавати колгоспникам премії у розмірі 50% від вартості позапланової продукції, а бригадирові кожної ділянки оплачувалося додатково 3% від загальної кількості трудовнів, вироблених підрозділом.

Тогочасна радянська система постійно боролася з селянами, що намагалися вести приватне господарство, але на протигагу цій політиці у «Великому плані перетворення природи» дозволялося селянам використовувати міжряддя дерев під посадку різних видів городніх і баштаних культур. При цьому, якщо приживлюваність дерев становила 85%, то одну чверть урожаю селяни мали право залишити собі без зарахування в основну зарплатню. В умовах тоталітарної держави регламентація таких заходів заохочення була надзвичайною подією. Реалізація такого підходу доводить той факт, що вищі радянські керівники розуміли бездарність колгоспної системи і у виняткових випадках, яким було втілення грандіозного плану з поліпшення агроландшафтів, вважали за

можливе відступити від її принципів та використовувати цивілізовані заходи стимулювання селянської праці.

З метою забезпечення виконання завдань по створенню державних захисних лісових полос, а також полезахисних колгоспних та радгоспних лісових полос та здійснення контролю за цією справою було створено Головне управління полезахисного лісорозведення при Раді Міністрів СРСР [1, с. 548]. Це управління здійснювало керівництво справами створення державних захисних лісових полос, колгоспних та радгоспних полезахисних полос, контроль за виконанням міністерствами, відомствами, облвиконкомами урядових завдань, подання на затвердження урядом пропозицій по планам полезахисного лісорозведення, контроль за підготовкою кадрів по полезахисному лісорозведенню [1, с. 549].

З метою реалізації постанови Ради Міністрів СРСР і ЦК ВПП(б) від 20 жовтня 1948 р. в Україні були прийняті відповідні урядові постанови: «Про заходи щодо полезахисного лісонасадження в колгоспах Української РСР» від 10 квітня 1949 р. [9], «Про укладення договорів лісозахисних станцій з колгоспами» від 04 квітня 1949 р. [10], «Про організацію догляду за лісонасадженнями та їх охорону в колгоспах та радгоспах Української РСР» від 16 квітня 1949 р. [11], «Про заходи до охорони лісозахисних лісонасаджень від потрав, поломок, самовільних рубок і пожеж, а також від пошкоджень шкідниками і хворобами у степових та лісостепових районах УРСР» від 04 червня 1949 р. [12].

Отже, як бачимо у повоєнний період соціально–економічна ситуація в державі вимагала рішучих дій до налагодженню продовольчого забезпечення. Про необхідність розвитку полезахисного лісорозведення у 1947 р. заявило точочасне радянське керівництво України, ідея була підтримана і в дусі радянської гігантоманії поширена на всю країну. «Великий план перетворення природи» передбачав ряд заходів, серед яких важливе місце, як ми бачимо з вищевикладеного матеріалу відводилося лісорозведенню.

Список використаних джерел

1. Постановление Совета Министров СССР, 20 октября 1948 г. // Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам: сборник документов за 50 лет. Т.3, 1941–1952 годы. – М.: Политиздат, 1968. – С.531–549.
2. Литвин В. М. Україна у першому повоєнному десятилітті (1949–1955) / В. М. Литвин. – К.: Лі–Терра, 2004. – 240 с.
3. Гак Д. В. Великие стройки коммунизма и преобразование природы / Д. В. Гак, И. Н. Романенко. – Симферополь: Крымиздат, 1952. – 117 с.
4. Закон о пятилетнем плане восстановления и развития народного хозяйства СССР на 1946–1950 гг. – М.: ОГИЗ, 1946. – 89 с.
5. Вакулюк П. Г. Лісовідновлення та лісорозведення в Україні / П. Г. Вакулюк, В. Л. Самоплавський. – Харків: Прапор, 2006. – 384 с.
6. Развитие народного хозяйства УРСР: 1917–1967. В 2–х т. / за ред. Д. Ф. Вірника. – К.: Наукова думка, 1967. – Т.2. Завершення будівництва соціалізму і перехід до комунізму. – 499 с.
7. Вакулюк П. Г. Нариси з історії лісів України / П. Г. Вакулюк. – Фастів: Поліфраст, 2000. – 624 с.
8. Сліпченко П. С. Будівництво і використання колгоспних водойм / П. С. Сліпченко. – К.: Державне видавництво сільськогосподарської літератури УРСР, 1952. – 160 с.
9. Про заходи щодо полезахисного лісонасадження в колгоспах Української РСР: постанова РМ УРСР і ЦК КП(б)У від 10 квітня 1948 р. // ЗУ УРСР. – 1948. – №13–14. – С.50.

10. Про укладення договорів лісозахисних станцій з колгоспами : постанова РМ УРСР від 4 квітня 1949 р. // ЗУ УРСР. – 1949. – №7–8. – С.20.

11. Про організацію догляду за лісонасадженнями та їх охорону в колгоспах і радгоспах УРСР: постанова РМ УРСР від 16 квітня 1949 р. // ЗУ УРСР. – 1949. – №7–8. – С.22.

12. Про заходи до охорони лісозахисних лісонасаджень від потрав, поломок, самовільних рубок і пожеж, а також від пошкоджень шкідниками і хворобами у степових та лісостепових районах УРСР: постанова РМ УРСР від 4 червня 1949 р. // ЗУ УРСР. – 1949. – №11. – С.39.

References

1. Postanovlenie Soveta Ministrov SSSR, 20 oktjabrja 1948 g. // Reshenija partii i pravitel'stva po hozjajstvennym voprosam: sbornik dokumentov za 50 let. T.3, 1941–1952 gody. – M.: Politizdat, 1968. – S.531–549.

2. Lytvyn V. M. Ukrayina u pershomu povoyennomu desyatylytti (1949–1955) / V. M. Lytvyn. – K.: Li–Terra, 2004. – 240 s.

3. Gak D. V. Velikie strojki kommunizma i preobrazovanie prirody / D. V. Gak, I. N. Romanenko. – Simferopol': Krymizdat, 1952. – 117 s.

4. Zakon o pjatiletnem plane vosstanovlenija i razvitija narodnogo hozjajstva SSSR na 1946–1950 gg. – M.: OGIZ, 1946. – 89 s.

5. Vakulyuk P. H. Lisovidnovlennja ta lisorozvedennja v Ukrayini / P. H. Vakulyuk, V. L. Samoplavs'kyj. – Kharkiv: Prapor, 2006. – 384 s.

6. Rozvytok narodnogo hospodarstva URSR: 1917–1967. V 2–kh t. / za red. D. F. Virnyka. – K.: Naukova dumka, 1967. – T.2. Zavershennja budivnytstva sotsializmu i perekhid do komunizmu. – 499 s.

7. Vakulyuk P. H. Narysy z istoriji lisiv Ukrayiny / P. H. Vakulyuk. – Fastiv: Polifast, 2000. – 624 s.

8. Slipchenko P. S. Budivnytstvo i vykorystannya kolhosplykh vodoym / P. S. Slipchenko. – K.: Derzhavne vydavnytstvo sil's'kohospodars'koyi literatury URSR, 1952. – 160 s.

9. Pro zakhody shchodo polezakhysnoho lisonasadzhennja v kolhosplykh Ukrayins'koyi RSR: postanova RM URSR i TsK KP(b)U vid 10 kvitnya 1948 r. // ZU URSR. – 1948. – №13–14. – S.50.

10. Pro ukladennja dohovoriv lisozakhysnykh stantsiy z kolhospamy: postanova RM URSR vid 4 kvitnya 1949 r. // ZU URSR. – 1949. – №7–8. – S.20.

11. Pro orhanizatsiyu dohlyadu za lisonasadzhennjamy ta yikh okhoronu v kolhosplykh i radhosplykh URSR: postanova RM URSR vid 16 kvitnya 1949 r. // ZU URSR. – 1949. – №7–8. – S.22.

12. Pro zakhody do okhorony lisozakhysnykh lisonasadzhen' vid potrav, polomok, samovil'nykh rubok i pozhezh, a takozh vid poshkodzhen' shkidnykamy i khvorobamy u stepovykh ta lisostepovykh rayonakh URSR: postanova RM URSR vid 4 chervnya 1949 r. // ZU URSR. – 1949. – №11. – S.39.

Chepurda G. M., Candidate of Sciences (Philology), Associate Professor, Associate Professor of Tourism, Hotel and Restaurant Business Department, Cherkasy State Technological University (Ukraine, Cherkasy), anna_chepurda@ukr.net

Historical background of afforestation implementation in Ukraine according to the Great plan to transform nature

The specific features of the afforestation process in Ukraine provided by the Great plan of nature transformation in the early postwar years was studied from a historical point of view.

It is clarified that according to the aforementioned plan for 1946–1950 plantations of an area of 252 thousand hectares were planned to provide reforestation in Ukraine.

Resolutions of the Ukrainian Soviet authorities aimed at implementing the mechanisms of effective afforestation in postwar Ukraine were analyzed. It was established that the main work in terms of afforestation relied primarily on created in 1949–1950 agroforestry nurseries in the system of the Forestry Ministry.

The article noted the fact that the Soviet state in the implementation of measures aimed at afforestation paid great attention to work on measures to stimulate the creation of new forests.

Keywords: Great plan to transform nature, collective farms, agroforestry nurseries, reforestation, resolution, soviet farms.

Ченурда А. Н., кандидат филологических наук, доцент, доцент кафедры туризма и отельно-ресторанного дела, Черкасский государственный технологический университет (Украина, Черкассы), anna_chepurda@ukr.net

Исторические предпосылки внедрения лесонасаждений в Украине в соответствии с «Великим планом преобразования природы»

Исследованы с исторической точки зрения специфические особенности процесса проведения на территории Украины в первые послевоенные годы лесонасаждения, предусмотренных «Великим планом преобразования природы».

Установлено, что согласно вышеупомянутому плану в течении 1946–1950 гг. на территории Украины планировалось осуществить лесовосстановительные работы, обеспечить лесопосадки на площади 252 тыс. га.

Проанализированы постановления тогдашнего украинского советского руководства направленные на реализацию механизмов эффективного внедрения лесонасаждений в послевоенной Украине. Установлено, что главная работа в плане лесонасаждения возлагалась, прежде всего, на созданные в 1949–1950 гг. лесомелиоративные рассадники в системе Минлесхоза.

В статье отмечен тот факт, что советским государством в ходе реализации мероприятий, направленных на внедрение лесонасаждений значительное внимание уделялось и мерам стимулирования работ по созданию новых лесов.

Ключевые слова: «Великий план преобразования природы», колхозы, лесомелиоративные питомники, лесонасаждения, постановление, совхозы.

* * *

УДК 323.37(477)«18–20»

Дегтярьов С. І.

доктор історичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, Сумський державний університет (Україна, Суми), starsergo@bigmir.net

ВНЕСОК ВЧЕНИХ–ДЖЕРЕЛОЗНАВЦІВ В ІНТЕРПРЕТАЦІЮ НОСІЇВ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ: ІСТОРИОГРАФІЧНА РОЗВІДКА¹

Стаття присвячена джерелознавчим дослідженням XIX – початку XXI ст. На думку автора, саме такі дослідження дозволяють правильно інтерпретувати історичні джерела як носіїв історичної пам'яті. У даній роботі увага приділена джерелознавчим роботам теоретичного спрямування та працям, присвяченим аналізу матеріалів різноманітних державних установ. Це дослідження українських і деяких зарубіжних вчених. До найбільш видатних науковців, що вивчали теоретичні проблеми джерелознавства у досліджуваній період віднесені М. Грушевський, В. Антонович, Л. Черепнін, В. Стрельський, Л. Пушкарьов, М. Варшавчик, С. Каптанов, М. Лихачов, С. Макаруж, Я. Калакура, І. Войцехівська, М. Ковальський, Ю. Мицик, Л. Дубровіна та інші. Найбільш відомими дослідниками документів державних установ були О. Лазаревський, Д. Базалій, В. Іконников, Я. Дашкевич, М. Шербак, В. Шандра, Р. Вортман та інші.

Ключові слова: історична пам'ять, історичне джерело, історіографія, документи, державні установи.

Роль історичної науки неухильно зростає. Людство, спираючись на досвід минулого, шукає відповіді на різні актуальні питання і намагається визначити найбільш оптимальні шляхи розв'язання насущних проблем сьогодення й майбутнього.

Осередками зберігання історичної пам'яті є бібліотеки, архівні установи, музеї тощо. В архівах у якості носіїв цієї пам'яті виступають документи, які там зберігаються. Але з ними, безперечно, треба працювати, враховуючи різноманітні їхні особливості. Мало лише прочитати їх. Отриману інформацію необхідно правильно інтерпретувати. Тут неможливо обійтись без джерелознавства – галузі історичної науки, що вивчає теорію і практику використання історичних джерел, їхнє походження, можливість використання у дослідженнях тощо. До одних з основних завдань джерелознавства слід віднести аналітично-інформаційне вивчення і критичний аналіз джерел чи їх комплексів; вдосконалення наукових методичних прийомів і засобів вивчення та використання

¹ Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження №15.01.10–01.15/17.3Ф «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».